

KOVÁCS KRISZTINA

Sínek a végtelenbe, állandó készenlétben

DARVASI FERENC: ELVÁLIK

Palatinus Kiadó
Budapest, 2012
180 oldal, 2500 Ft

Darvasi Ferenc első prózakötete a Palatinus gondozásában megjelent *Elválók* a szerző folyóiratokban már közölt novelláinak gyűjteménye. A különböző szépirodalmi harctereken folyamatosan jelen lévő alkotót kritikusként is ismerhetjük, első, ugyancsak irodalmi, művészeti orgánumban publikált, e tárgyban született írásait tartalmazó tanulmánykötete *Határjárás* címmel jelent meg 2010-ben. Érzékeny és alapos elemzéseinek olvasói tudják, hogy Darvasi jó tollú, megbízható ízlésű kritikus, prózái gyűjteményét szemlélve pedig úgy tűnik, ígéretes szépíró. Bár a kötet néhány gyengébben sikerült pillanata rontja az összképet, a végeredmény mindenképpen érdekes, és főként saját stílusjegyekkel bíró próza, amely persze nem akarja letagadni gyökereit. A lokális szcénák szociografikus bemutatása okán helyénvaló Tar Sándor elbeszéléseit előképként említeni, ezt egyébként az *Elválókról* születő kritikák (L. Dávid Péter: *Az olvasás komolyságáról*, veritasnova.hu) is rendre megteszik. Valóban, Darvasi narrátorainak megszólalási módjai akár *A mi utcánk* elbeszélőjéhez is hasonlíthatók, távolságtartás és személyesség, semlegesség és résztvevő figyelem Tar poétikai megoldásaihoz nagyon is illő módon keveredik bennük. Darvasi prózájának terei közt egyfelől a vidék saját szabályok szerint működő helyszínei sorakoznak fel, miközben a regionalitás általános jegyei mellett egy térség jellegzetességei is jól észlelhetők. A szereplők egy részének mozgástera a hol beazonosítható univerzumként jelen lévő, hol csak díszletként a történetek körül lebegő Viharsarok, amely, megkockáztatható a feltevés, szándéka szerint mégiscsak egyedi identitás kialakítójaként kulisszája e történeteknek. Emellett a nagyváros jellegzetes alakjai és sorsai is felbukkannak, olykor egyetlen szövegen belül, a két sajátos tér közti mozgásban tematizálva a különböző életterek és lehetőségek között vándorló, marginalizálódó alakok sorsát.

Darvasi úgy tűnik, jól ismeri a vidékiség szépirodalmi megjeleníthetőségének hagyományát, bár eszközei több esetben kiszámítható módon működnek, többször mégis sikeresen lép túl előképein. A legjellemzőbb példa e tekintetben a *Retúr* című szöveg, amely az említett tematika számos lehetőségét megpróbálja felvillantani, miközben túlságosan direkt és kevésbé működő, valamint finom megoldásokat egyaránt felmutat. A pályaudvar melletti kocsmában dolgozó pincérlány történetét részben a kilátástalan életpályák helyeit túlhangsúlyozó részletetekből („Jöttél megrohadni oda, ahonnan mindenki menekül.”) szövi az én-elbeszélő narrátor. Miközben ugyanez az elbeszélés tartalmazza a nosztalgikus hazavágyódás egyik legfinomabb jelenetét is, amelyben a lány barátja újra és újra ugyanazt, a vidéki csapat győzelmével záruló Fradi–Békéscsaba meccset nézi. Bár a novellák felismerhetően a jelenben játszódnak, az egész kötetet körüllengi a nosztalgia, amely egyrészt a békési megyeszékhely focicsapata dicsőséges korszakának jeleneteit felvillantva a kilencvenes évek hangulatát idézi. Másfelől a vasútállomások, restik, remízek, éjszakai vonatok, váltók közt elterülő „senki földjei” és elhagyott iparvágányai közt mozgatva figuráit, a jelenre is érvényes, változatlan viszonyok közt, atmoszférájában és tárgykultúrájában is retro hangulatokkal játszik. Az alkotó láthatóan nagy elszánással és szenvedéllyel fut neki a vasút „megírhatóságának”, bár motívumai ugyancsak visszautalnak a modernség magyar irodalmának jellemző képeire (akár Krúdy vagy Kosztolányi prózájára), elképzeléseit jórészt eredeti módon valósítja meg, a vonat témáját szépen és helyenként kifejezetten finoman bontja ki. A címlap behavazott tájban egymásba futó vágányokat mutató fényképe és a hátoldalra applikált vasúti váltó rajzai hatásos keretbe foglalják a vonatkozás szimbólumait sokoldalúan felmutató kisprózákat. Darvasi szellemesen ábrázolja a vasút tranzittereit és kellékeit: a *Picurka* „kutyogó” felsővezetékeinek hangjánál csak a *Fű kettő* stadion mellett elsuhanó nemzetközi gyorsvonatának zaja lehet szebb, az *Ünnepi ebéd* hangjegyek látványát idéző villanyvezetékei vagy a fővárosi pályaudvarokat összekötő „királyvágányt” kereső kisfiú „vándorlása” a kötet talán legjobban sikerült momentumai. A vasút átmenetiséget sugalló terepei nemcsak a határhelyzetek sokaságát hivatottak megteremteni, a periféria alakjai sokszor innen, a vidéki vagy külvárosi pályaudvarokról indulva népesítik be a nagyvárosi környezet szcénáit is.

A novellák írója megfelelő távolságból szemléli alakjait, a realista, dokumentarista hangütést, a vázolt típusok iránti érzékenységet el is tudjuk hinni neki, a kötetrel kapcsolatos hiányérzetek inkább a végső megoldásként kínált fordulatokat olvasva merülhetnek fel. Érzésem szerint éppen a kifejezetten a feszültségkeltésre épülő szövegek működnek döcögősebben: sem a színes bőrű szerelmével hazaállító egyetemista lány (*Meglepetés*), sem a meggyilkolt szerelme holttestének elrejtésére készülő utcaseprő (*Másik ember*) végsőkig kitarotottá poentírozott szűzséjében nem jelenik meg valódi feszültség. Hasonló a helyzet néhány szándékolatlan allúziókra építő prózával, amelyek (L. a *Második fogás* Móricz-utalásai: „Ma este kiszom a főnököt a vagyonából...”) sokszor argumentálatlanul idéznek fel más világokat. Szerencsére nem ez jellemzi a futball uralta történetiszálakat, a játék és az élet közhelyesen is működtethető struktúráiból épülő háló részletei ugyanis a vasúthoz hasonlóan aprólékosan kidolgozott és jól működő fonalai Darvasi novelláinak. A *Picurka* egyik hőse szüzességét is a pályán veszíti el, és bár ezek a képek is hordoznak ismerős elemeket, a *Fű kettő* szép gesztusainak érvényességét a jól érzékelhető reminiscenciák sem rontják el. A szezon közben meghalni nem akaró futballista-narrátor számára a bálványként tisztelt edző, az ifi csapatot trenírozó Gyula bácsi halálában is példakép. Bár az életét a vacsoraasztalnál, csapata álombe-

li, sosemvolt győztes meccsét nézve bevégző Gyula tréner alakja Mándy Iván vagy Darvasi László hasonló vágyaktól fűtött labdarúgóit idézi, a történet sokadszorra „újrajátszott” verziója a *Fű kettő* hiteles pillanata.

Darvasi szándéka szerint a jelen valóságának megfigyelésre érdemes típusait vonultatja fel, bár fókuszában a szociológiai szempontból is érdekesnek vélt jelenségek állnak, a „kis magyar panoptikum” arcképcsarnoka korántsem teljes. A legtöbbször én-elbeszélő narrátorok áradó monológjaiból kibontakozó sorsok széles tartományban mozognak: a falu kurvája, az utcaseprő, a kalauz, a pincérlány, a DJ, a focista, a mizantróp zenész, a prostituált vagy a vágánybeállító fiának sorseseeményei közül azonban nem mindegyik találja meg helyét a válogatásban. A könyv második felétől úgy tűnik, a kezdeti lendület megtörik: bár *Az embergyűlölő* elszigetelt életvitelű, homoszexuális egyetemistájának sztorija kifejezetten jól megírt szöveg, párnovellája, a fiú korábbi szerelmének új kalandja (*Irány az élet*) már igazából kiszámítható, kicsit jellegtelen életkép. Ahogy az *Egész életen át?* éppen szakító, vagy a *Melanzs* valamikori szerelmespárja, az *Irodalmi kapcsolatok* unalmas bölcsészei és *A szavak embere* kódfeltörő, barátnője elektronikus levelezését olvasgató programozója is élettelenebb, sablonosabb hősök, mint a többi elbeszélést benépesítő alakok. Talán csak e gyengébben ki-munkált szövegek miatt tűnik úgy, hogy a kötet hitelesebben, erősebben jeleníti meg a regionális jellegzetességüket inkább őrző mikrovilágokat, mint a nagyobb dimenziójú élettereket. Az utolsó szöveg, az önreflexív és ironikusan őszinte *Hungária* viszont visszaad valamit a gyűjtemény első felének tempójából. A figuráit utoljára megfigyelő, majd a maga teremtette szövegvilágból „karneváli” módon szabaduló, a vonatról kétségbeesetten menekülő író alakja ötletes lezárása ennek a hibái ellenére is figyelemre érdemes kötetnek.

BERTA ÁDÁM: EGON NEM FÁRADT

**Kalligram Kiadó
Budapest, 2012
148 oldal, 2090 Ft**

Első könyves szépíróként jelentkezett nemrég a kritikusként, műfordítóként bemutatásra már nem szoruló Berta Ádám is, prózáinak gyűjteménye az *Egon nem fáradt* a Kalligram gondozásában jelent meg. A borító a kiadó szokásos ötletes megoldásaihoz illő megbízható minőséget hozza. Az olvasói érdeklődést sikerrel felkeltő borítón a címben szereplő névből pirossal kiemelt *on* az elektronikus készülékek bekapcsolt állapotát mutató, az alatta lévő illusztráció a készenléti állapotot jelző „kalligráfia”. Az olvasó így készen állhat Berta Ádám prózájára, ám a könyvet végigolvasva úgy tűnik, meg is marad ebben a készenléti állapotban. Történeteik ugyanis nem sok izgalomra adnak okot, bár ez részben a tudatosan szenvtelenre és neutrálisra hangolt, ironikus beszédmód következménye. Bármennyire is átgondolt vállalásnak tűnik azonban a kortárs világirodalom bizonyos retorikai alakzatainak és stílusjegyeinek imitálása, a novellák hatásaikban és megvalósulásukban is inkább ígéretnek maradnak, és csupán utánérzésként idéznek meg más dimenziókat.

A szándék persze fontos, a poétikai kísérlet is sokat ígérő: az ironia, a személytelenség és a felszínesség retorémáiból szőtt narráció alkalmazásával leírni a jelen magyar valóságának helyeit és szereplőit, ez a hang bár jelen volt, nem volt felülreprezentált a Hazai kortárs irodalomban. Ám a Berta Ádám által ábrázolt figurák, bár nyilvánvalóan tudatos poétikai gesztusokkal rajzolták őket ennyire élettelenre, kifinomultan kidolgozott semmilyenségükkel képtelenek tartós érdeklődést kiváltani olvasójukból. A válogatás első elbeszélésében (*Bari*) szereplő török giroszosfiú, Celal élete például egészen addig érdekes, amíg nem találkozik Edinával, a bölcsész-jegyszedőlánnyal. Az Edina zavaros és naiv világvéleményét élénk táró leírások vélhetően szándékosan teszik furcsává és hiteltelenné kettejük románcát, de az eredményen sajnos meglátszik az erőlködés. A szöveg vége felé, hiába adnak gondolkodni valót a Nádás- és Mikszáth-intertextusok, az egész eseménysor jelentéktelenné válik. Az persze érezhető, hogy nagy munka van ezekben a novellákban, kifejezetten jó és életképes ötletnek tűnik például a csattanók és valódi megoldások elmaradása, ezt a technikát következetesen és megbízhatóan hozza a kötet valamennyi darabja. Nem a szerkezet átgondoltságával, megkomponáltságával, a zárlattal van tehát elsősorban baj, hanem az odáig vezető úttal. Berta prózájának érezhetően kiemelt problémája az emberi kapcsolatok motiválatlanságának ábrázolhatósága, a tudatosan személytelenre hangolt viszonyok megírhatósága. Bár az *Egon nem fáradt* világában valóban létező típusok is mozognak, alakjukat mégsem sikerül hitelessé tennie az őket megfigyelőnek. Főként igaz ez akkor, amikor valamilyen divatosnak tetsző téma erőltetett játékba hozásáról van szó. Ebből a szempontból a legrosszabbul talán a *Két amcsi tali* című novella működik, amely a pláza posztmodern terepére álmódja a saját nyelvi regiszterekkel bíró figurákat. Miközben a *mallok* mentális terének már számtalan, vélhetően az alkotó által is ismert szakirodalma van, és folyamatosan születnek az e világ specifikumait megíró szépirodalmi szövegek, ehhez a hagyományhoz csak úgy lehet érdemben csatlakozni, ha a narrátor hihetően ábrázolja azt a közeget, amelyről mindenkinek van saját tapasztalata. A *Két amcsi tali* elbeszélői mintha maguk sem ismernék saját univerzumukat, társadalomkritikának ez kevés, vélhetően nem is ez volt a cél, stílusgyakorlatnak viszont modoros és sok. A *bukszus mögül* szomszédok után leselkedő nyugdíjas házaspárjának élete a szerzői szándék szerint a sivárság esszenciájaként állna előttünk. A jó nyugdíj, a közös hobbi (a kukkolás, a tévécsatornák ismeretterjesztő műsorainak nézése) láthatóan a kiüresedett, perspektívátlan lét megtestesítői lennének, miközben a kényelmes és kiegyensúlyozott élet, az egymás iránti érdeklődés fennmaradása (barkochbázás tévéműsor- és újságcímekkel) okán ők inkább mindannyiunk vágyott életvitelének szereplői.

Persze akadnak jó ötletek, jobban sikerült momentumok, a *Világoskék elefántok pirulákon* ajánlása szerint Hemingwaynek szóló novella, amely szűkszavú, piáló hőseivel és homályba burkolózó szándékaik lebegtetésével idézi az amerikai prózaíró univerzumát. A *Bonnie és Bonnie* lányaik által egy helyre befizetett nyaraló apáinak utazása a hétköznapiából válik váratlanul és szórakoztatóan infernállissá. A *Felújítás* abszurd végkifejlete egy hasonlóan hétköznapi pillanattól bontakozik ki, a *Lénárt Simon: Kábé legjobb barátok* világtudást rejtő, intelemnek szánt mondatát szerencsére, a Berta-féle csattanó nélküli csattanónak hála, sosem tudjuk meg. A *Téglák Csanytelekről* a mechanikusan és immár értelmetlenül végzett tevékenységet, a hálalapot meg szállottként űző hősenek szűkszavúan felvezetett története pedig végre harmonikusan simul bele az író és narrátorai által annyira kedvelt elbeszélői hagyományba. Berta szereplőinek mindennapjaiban a véletlen és kiszámíthatatlan találkozások

is jelen vannak, a hősök hol főszereplőként bukkannak fel, hol mellékalakként vesznek részt egymás életeiben, a prózák pedig váratlan helyzeteikkel meg is tudják olykor lepni olvasóikat. Van tehát ötlet ebben a kötetben, a következőben remélhetőleg hitelesség és lendület is lesz.

(Az írás a TÁMOP -4.2.2/B-10/1-2010-0012 témaszámú projekt keretében készült. A TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Új Széchenyi Terv keretében valósult meg.)

MARK MANDERS: WORKING TABLE (2012–2013)